

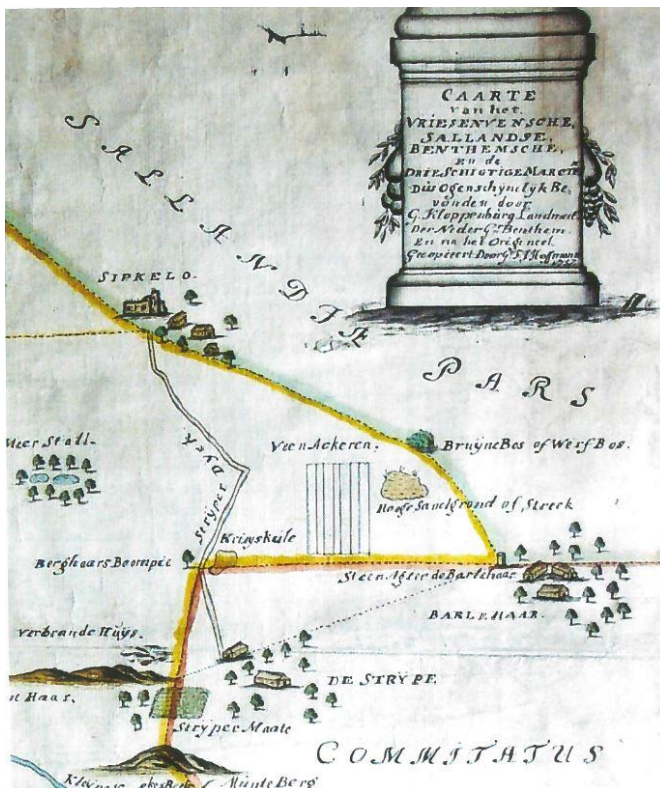
Geen paal zonder kabaal

Door: Gerhard Post

In Waver 't Vjenne nummer 5 verhaalt Hans Kobes van zijn tocht langs de Duitse grens van paal 97 bij De Striepe tot paal 99, het drielandenpunt van Salland, Bentheim en Twente, samen met de grenspaalridders Broer de Vries en Knoop Drenth uit Hardenberg¹. Net als Hans Kobes heb ik jeugdherinneringen aan dit traject. Het was een favoriete fietstocht van mijn vader, Wim Post, die wij samen vele malen gedaan hebben. Over de Gravenlandweg heen, aan de Groene Dijk een toegangkaart van 50 cent (of was het meer?) kopen om het grafelijke gebied te mogen betreden en vandaar het kommiezenpad op. Het was voor mij een wonder dat de heer van Almelo zo ver van Almelo nog grond bezat. Het blijkt een bron van kabaal, langlopende grensconflicten, want de heer kwam op voor zijn rechten. We zullen hier stilstaan bij de grens van de heerlijkheid Almelo en Vriezenveen met wat nu de gemeente Hardenberg is.

Het klooster te Sibculo

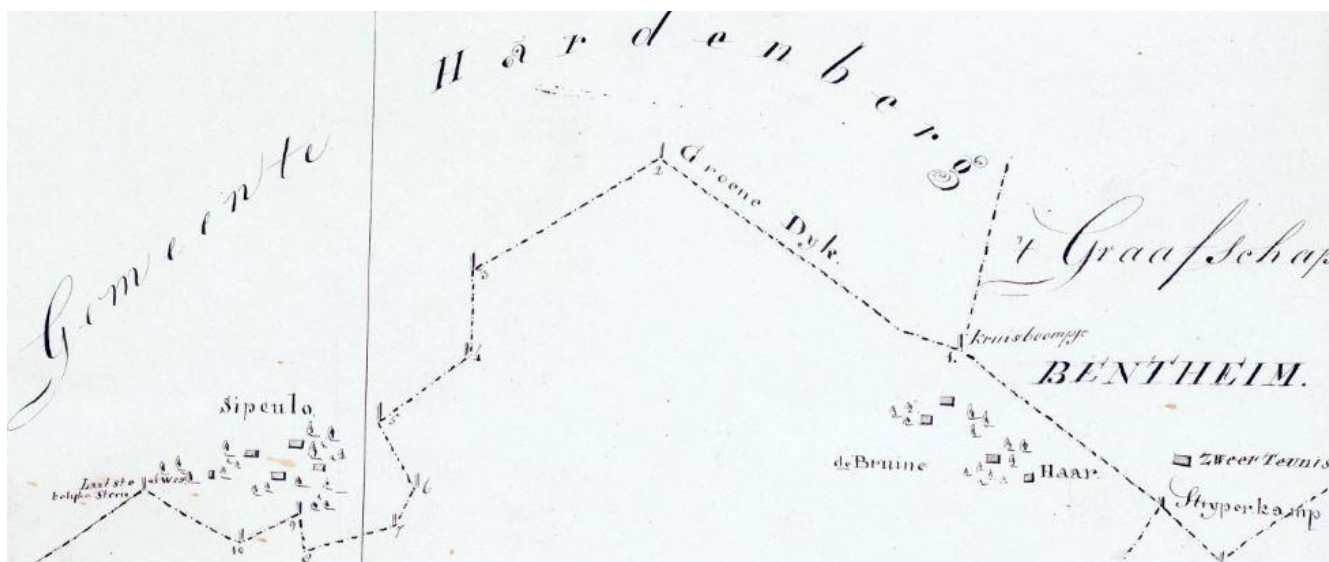
In 1406 werd onder leiding van een priester uit Hessen, Johan Klemme, het klooster te "Zibbekeloe in den lande van Zallant" gesticht. Met hoeveel moeilijkheden dit gepaard ging, blijkt uit een bewaard verslag uit de beginperiode². De marken Beerze en Bergentheim schenken de benodigde eigendomsrechten. De heerlijkheid Almelo blijft niet achter en schenkt het klooster het eigendom met alles op het land³. Al deze schenkingen hebben één ontbindende voorwaarde: de schenking is geldig zolang het klooster in functie is. Dat er drie partijen zijn die schenkingen verlenen, komt doordat aan de ene kant het klooster zich daarmee naar alle kanten kan ontplooiën. Aan de andere kant waren de grenzen in deze gebieden waarschijnlijk nog niet zo duidelijk. Het gebied van Sibculo was onbewoond en zeer moeilijk toegankelijk.

Het klooster bloeit en groeit en krijgt diverse rechten en bezittingen. In 1580 komt er door de reformatie een abrupt einde aan de normale gang van zaken: alle kerkelijke eigendommen vervallen aan de provincie, het klooster te Sibculo dus ook. Daarmee treedt de ontbindende voorwaarde van de schenkingen in werking: de heer van Almelo en Vriezenveen beroept zich op zijn rechten. Dit lijkt nog niet zo te spelen in de 17^e eeuw, maar in de 18^e eeuw sleept de affaire zich tientallen jaren voort. De heer had in deze eeuw grensgeschillen op zo ongeveer elk stukje van zijn grens, maar ook elders in Twente spelen grensconflicten. Het is dan ook in deze eeuw dat stenen grenspalen buiten de rijksgrens hun intrede doen. De kaart hiernaast⁴ uit 1757 toont waarschijnlijk de Almeloze versie van de noordgrens van de heerlijkheid. Het noorden ligt aan de rechterkant. De heerlijkheid, aangegeven door de gele lijn, loopt door tot aan de "steen agter de Barlehaar". Deze steen uit

1548 heeft sinds 1824 nummer 103, en staat nog steeds in Balderhaar. Het is één van de oudste grenspalen van Nederland. Helaas zijn de wapens van Bourgondië en Bentheim weggesleten doordat varkens de paal jarenlang gebruikten om tegenaan te schurken.

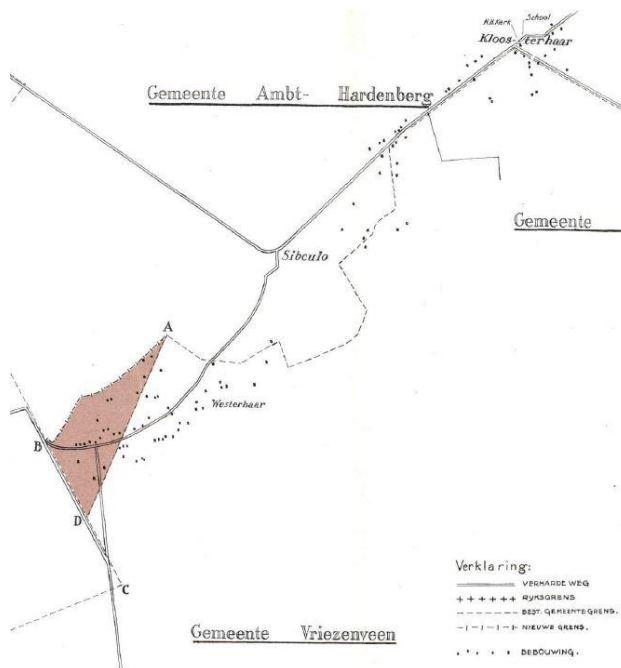
Op 17 oktober 1770 wordt een resolutie door de provincie uitgebracht die de grens van iets ten westen van het klooster tot aan de Duitse grens regelt. In het proces-verbaal van 1817 is deze grens geschetst, zie de afbeelding hieronder⁵.

Vanaf de laatste of westelijke steen, links op de kaart, worden 10 palen geplaatst. Op moderne kaarten, met de gemeentegrens van Twenterand aangegeven, zijn de locaties nog eenvoudig herkennen. Tussen Paal 6 en 7 loopt de Paterswal, Paal 2 staat in Kloosterhaar en Paal 1 is de fraaie driekantige paal met de namen Twenthe, Salland en Bentheim die beschreven is het artikel van Hans Kobes¹.

Het kabaal gaat door na 1816

De oostelijke gedeelte van de grens tussen Vriezenveen en Hardenberg is hiermee precies vastgelegd. Het westelijke gedeelte staat bekend als het Twistveen, en niet voor niets. In en na de Franse tijd worden de gemeentes vastgesteld. Bij dit proces hoort een precieze vaststelling van de grens, voor akkoord getekend door de burgemeesters aan beide zijden. Het grensgeschied in het Twistveen wordt voorgelegd aan de gouverneur van de provincie, omdat de burgemeesters er niet uitkomen. Deze legt de grens vast op 20 mei 1816, ongeveer volgens de lijn A-B-C op het kaartje hiernaast⁶. Punt A is de eerder genoemde laatste of westelijke steen. Wat hierna voorvalt

is te lezen in het rapport⁷ opgesteld door dr. T.S. Jansma in 1935. In eerste instantie lijken beide burgemeesters tevreden met deze grens. Een afspraak ter ondertekening staat gepland voor 12 november 1816 in Almelo. Op deze datum komt de burgemeester van Ambt-Hardenberg echter niet opdagen, naar hij later meldt omdat de wegen onbegaanbaar waren. Hij blijkt echter protest aan te tekenen. Volgens Jansma levert de provincie daarna slecht werk door zonder gedegen onderzoek de gulden middenweg te kiezen: zij bepalen in 1817 dat de grens van A naar D zal lopen, waarmee het omstreden gebied, de driehoek ABC, ongeveer in twee gelijke stukken wordt verdeeld.

Gedegen onderzoek wordt alsnog in 1935 door Jansma verricht. Hij geeft vier redenen om de beslissing uit 1817 terug te draaien. Ten eerste was er een akkoord, daarnaast geeft de burgemeester van Ambt-Hardenberg in 1850 aan dat de grens van 1816 beter was, door de wijze van ontginning blijkt dat dit gebied oorspronkelijk door Vriezenveners ontgonnen is, en ten slotte zijn de grondeigenaren ook nu nog overwegend Vriezenveners, wat qua kadastrale registraties bijzonder onpraktisch is. Dit rapport,

samen met nieuw uitgevoerde kadastrale metingen uit 1930, hebben de minister van Binnenlandse Zaken overtuigd. De wet met de grenswijziging wordt op 21 juni 1937 getekend. In de canon van Vriezenveen⁸ is een artikel gewijd aan dit geschil, waarin wat andere accenten gelegd worden. De foto hierboven is daaruit overgenomen: kennelijk werden ook toen nog grenspalen geplaatst om de grens te markeren.

En nu?

Rijksgrenspaal 97

Paal 2 (Kloosterhaar)

Nu is het 2015 en leggen we grenzen digitaal vast. Het dure onderhoud aan (rijks)grenspalen is afwezig of tot een minimum beperkt. Hoeveel van de oude grenspalen bestaan er nog?

De rijksgrenspalen 98 en 99 staan er nog, maar nummer 97 is in 2004 gestolen. Hij is nu vervangen door een moderne grenspaal. Ter compensatie is hij artistiek versierd. Op de plek van de westelijke steen is nu een zandafgraving. Van de 10 palen uit 1770 lijken er nog twee te zijn: nummer 1, de driekantige paal, maar ook nummer 2, op het noordelijkste punt van Twente. Deze paal in Kloosterhaar is enkele tientallen jaren geleden beschadigd bij rioleringswerkzaamheden en was bijna afgevoerd. De huidige eigenaar heeft hem kunnen redden.

Op recente topografische kaarten zien we “gp” vermeld staan bij de locaties van paal 6, 7, 8 en 9. Het blijkt dat hier grenspalen staan die lijken op de foto uit 1937 hierboven. Vermoedelijk zijn ze toen geplaatst. Paal 8 is enkele jaren geleden beschadigd door landbouwwerkzaamheden, en afgebroken; boven de grond is bijna niets meer zichtbaar. Paal 8 en 9 staan op privéterrein en zijn niet te bezichtigen. Paal 7 is (moeilijk) zichtbaar vanaf de Paterswal en Paal 6 is bereikbaar langs de noordkant van de beek, als de bramen niet te hoog staan.

Paal 6

Paal 7

Paal 8

Paal 9

Paal aan de Vinkenweg

Ongetwijfeld zijn op de grens door het Twistveen ook grenspalen gezet. De eerdere foto met de heren zal er één van zijn. Daar waar de Vinkenweg de nieuwe grens kruist vonden de huidige bewoners een “poer” in de houtwal en hebben deze bij hun huis geplaatst. Hij lijkt verrassend veel op een grenspaal! Topografisch kaarten tot in de jaren 1980 vermelden inderdaad nog “Gs” (grenssteen) op het snijpunt van de Vinkenweg en de gemeentegrens.

Als één van de weinige gemeentes heeft Twenterand grenspalen als gemeentelijk monument opgenomen, namelijk de rijksgranspalen 97, 98 en 99. Het blijkt geen belemmering om toch gestolen te worden. De palen uit 1770 zijn geen monument, maar verdienen dat eigenlijk nog meer. Hoewel ze van grote cultuur-historische waarde zijn, genieten deze palen nu geen enkele bescherming. In mijn ogen hebben ook de nog bestaande palen uit 1937 een bijzondere historische waarde. Mijn hoop is dat de vereniging Oud-Vriezenveen en de gemeente Twenterand mijn bevindingen nader zullen onderzoeken en de resterende palen een beschermde status kunnen geven. Als herinnering aan veel kabaal.

Verwijzingen

¹ H.J. Kobes, *Elke paal heeft zijn verhaal*, Waver 't Vjenne, nr. 5 (2004).

² Zie bijvoorbeeld: J. van der Veen, *Het klooster Galilea Maior te Sibkelo. Zijn stichting en de ontwikkeling van het kloosterbezit in de periode 1406 – 1481*, Verslagen en mededelingen van de V.O.R.G., 93^e stuk, (1978).

³ G.J. ter Kuile, *De opkomst van Almelo en omgeving*, tweede druk (1947).

⁴ G.F.I. Hoffmann, *'Carte van het Vriezenvensche'*, Gemeenterchief Kampen, Topografische Atlas, nr. 1042, (1757).

⁵ *Oppervlakkige schets der grenslijnen tusschen de gemeente van Vrieseveen en die van Hardenberg*, (1817).

⁶ *Wijziging van de grens tussen de gemeenten Ambt-Hardenberg en Vriezenveen*, publicatie wet 21 juni 1937, online beschikbaar: http://ressourcessgd.kb.nl/SGD/1937/PDF/SGD_1937_0000322.pdf.

⁷ T.S. Jansma, *Rapport betreffende de grensscheiding van de gemeenten Vriezenveen en Ambt-Hardenberg, opgesteld in opdracht van het gemeentebestuur van Vriezenveen*, (1935).

⁸ *Ruzie om het Twistveen beslecht*, Canon van Vriezenveen, online beschikbaar: <http://www.regiocanons.nl/overijssel/twente/vriezenveen/ruzie-om-het-twistveen-beslecht>.

Dit artikel is verschenen in “Waver ’t Vjenne”, november 2015.